

Birinci Dünya Savaşında Pullarla Filistin Cephesi ve Orta Doğu Topraklarının Kaybı

Dr. Murat İbrahim ÇELEBİ()*

Bu makale Kanal Cephesi adı ile açılan ancak yaşanan iki mağlubiyet sonrasında İngilizlerin Sina Yarımadası ve Filistin üzerine yürümesiyle Sina-Filistin-Suriye Cephesi olarak adlandırılan cephede yapılan savaşları, bu savaşlarda yer alan ülkelerin çıkardığı pullar üzerinden filatelik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. I. Dünya Savaşı esnasında hemen hemen Orta Doğu'nun tümünün Osmanlı'nın elinden çıkmasını ele alan birçok akademik ve edebi eserin yayınlandığı bu süreç Koleksiyon Dergisi için yazılmış bu kısacık makalede anlatılmayacak kadar çok detay, hadise ve hikayeyi içerisinde barındırmaktadır. Bu çerçevede, o dönemi detaylara girmeden ve mümkün olduğunca tarafsız bir gözle, bu sürece dahil olan ülkelerin çıkardığı pullar üzerinden aktarmaya çalışacağım.

Osmanlı Devletinin 19. yüzyılda girdiği savaşlarda yenilerek sürekli toprak kaybına uğraması, özellikle 20. yüzyılın ilk yıllarında, 1906'da Fransa ve İspanya'nın Fas'ı işgali, 1911 yılında Avusturya Macaristan İmparatorluğunun Bosna Hersek'i ilhakı, 1912'de İtalyanların Libya'yı istilas ve hemen ardından Balkan Savaşları sonucunda Edirne'ye kadar bütün Balkan topraklarının elden çıkması, bu toprakların geri alınması ve kaybedilen itibarın kazanılması için Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasında ana etkenlerden birisini oluşturmuştur. Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan ile İttifak Devletleri Bloğu içerisinde savaşa giren Osmanlı Devleti, Almanya'nın planları çerçevesinde, Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek, Mısır'ı geri almak, İngiltere'nin Hindistan yolunun bağlantısını kesmek ve İngiltere'yi Mısır'da tutarak Batı Cephesine kuvvet göndermesini engellemek amacıyla (1), 1915 Şubat ve 1916 Ağustos'unda iki kez Süveyş Kanalına başarısızlıkla sonuçlanan hareket gerçekleştirmiştir.

Süveyş Kanalı'nı ele geçirmeye yönelik iki harekâtın Osmanlılar için mağlubiyet ile sonuçlanmasını müteakiben Osmanlı Ordusu bölgeyi boşaltarak taarruz konumundan savunma konumuna geçmiştir (2). Hemen akabinde 26 Mart 1917'de o dönem Filistin'in kapısı konumunda bulunan Gazze'yi ele geçirmek için saldıran General Archibald Murray Komutasındaki İngilizler, Anzaklar, Hintliler ve sınırlı sayıda Fransız-İtalyan birliklerinden oluşan Mısır Sefer Kuvveti (Egyptian Expeditionary Force-EEF) I. Gazze Savaşında Cemal Paşa ve Alman Albay Kress von Kressenstein emrindeki Osmanlı ordusuna karşı ağır bir mağlubiyet yaşamış, üç hafta süren bir hazırlık döneminden sonra ilave piyade ve atlı birlikler ile takviye almalarına ve donanmanın da desteğine rağmen, 17 Nisan 1917'de II. Gazze Savaşında da muvaffak olamamışlardır (3).

Osmanlı Devleti, ordunun Filistin Cephesindeki bu başarılarına karşılık 1917 yılı içerisinde Avusturya Devlet Matbaasında 6 pulluk Tur-i Sina serisi olarak adlandırılan pulları bastırmıştır. Pullarda sırasıyla Sina Çölünde su kaynağı, Kudüs'teki Kubbet-üs Sahra Camisi, Birüsebbi'de nöbet tutan Osmanlı askeri, Sultan Reşad, Sina'dan görünüm ve Sina'da Türk kafilesi tasvir edilmektedir (4).

Tedaviile Girmeyen Tur-i Sina Pulları (Kemal Giray Koleksiyonu'ndan alınmıştır).

Dikkat edileceği üzere Sina'dan görünümü tasvir eden pul haricindeki diğer pulların alt kısmında Sfenks ve Gize Piramitlerinin küçük resimleri de mevcuttur (5).

Ancak, pulların tedavüle çıkartılmasına vakit kalmadan aşağıda daha detaylı anlatılacağı üzere kırk günlük bir muharebe neticesinde Aralık 1917'de Kudüs'ün İngilizlerin eline geçmesinin ardından Tur-i Sina pullarının tedavüle sokulmasından vaz geçilerek basılan pullar toplatılıp imha edilmiştir.

Gazze'de kazanılan 2 zafere rağmen Nisan 2016'da Kutû'l-Amâre'de İngilizlerin aldığı yenilginin üzerinden daha bir yıl geçmeden Bağdat'ın Mart 1917'de İngilizler tarafından işgali, Filistin Cephesinin kaderini etkileyecek önemli bir dönüm noktası olmuştur. Başta Enver Paşa olmak üzere Türk komuta kademesi Almanların da teşviki ile Bağdat'ın geri alınması fikrine kapılmış ve bu amaçla oluşturulan Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na Alman Generali Erich von Falkenhayn atanmıştı. Bu esnada, yaşanan yenilgiler nedeniyle İngiliz tarafında da Genaral Murray'ın yerine, Mısır Sefer Kuvveti Komutanlığı'na Orgeneral Edmund Henry Allenby'nin getirilmesi de dengeleri değiştiren bir gelişme olmuştur (6).

Man Adası tarafından basılan pulda Filistin Cephesinde Harcira'da Türk topçusu gösterilmektedir.

İngilizler Gazze'ye tekrar saldırmak için asker ve mühimmat sayısını arttırarak yoğun bir şekilde hazırlık yaparken Türk komuta kademesi ağırlığı Bağdat'a vermiştir. Yıldırım Orduları Grubuna bağlı Yedinci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa'ya gönderdiği raporlarla bu duruma karşı çıkmış, "Bağdat'ın geri alınmasının hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini, çünkü savaşın kaderini belirleyecek yerin Sina olduğunu" belirtmiştir (7). Mustafa Kemal Osmanlı Ordusunda Mareşalliğe atanan Falkenhayn'ı ve komuta kademesindeki diğer Alman subayları öncelikli olarak Almanya'nın menfaatlerini göz önünde bulundurdıkları için eleştirmiş, ancak gönderdiği raporlar dikkate alınmayınca 7. Ordu Komutanlığı görevinden istifa etmiştir. (8)

Bu esnada, ABD Nisan 1917, İtalya Mayıs 1917, Yunanistan da Haziran 1917'de İtilaf Devletleri müttefiki olarak savaşa katılmıştır. Filistin Cephesi için bundan daha kritik hadise İngilizlerin Thomas Edward Lawrence (Arabistanlı Lawrence)'ı kullanarak yaptıkları propaganda ve bağımsızlık vaadi sonucunda, savaşın başında Padişahın cihad ilanına rağmen Arapların Osmanlıya karşı ayaklanması ve İngilizlerle işbirliğine gitmeleri olmuştur. Mekke Emiri Şerif Hüseyin Haziran 1916'da bağımsız bir Arap Devleti'nin kurulduğunu duyurup kendisini Hicaz Kralı olarak ilan etmiştir. Osmanlıya karşı İngilizlerle işbirliği yapan Hüseyin, Krallığının meşruiyetini ispat için pul bastırmıştır. Yıllardır mevcut olan Osmanlı pullarını kullanmak yerine Arap isyanının propagandasını yapmak amacıyla Eylül 1916'da bizzat İngiliz casusu Arabistanlı Lawrence tarafından 3 pul tasarlanmıştır (9). Lawrence bu pulların tasarımını Kahire'deki müze ve kütüphanelerde Arap ve İslam motiflerini tarayarak oluşturmuştur. 1. pul için Kahire'deki Salih Tala'i Camisi kapasındaki oymadan, 2. pul Kahire'deki Sultan Barquq Camisinde mevcut Kuran'ın bir sayfasından, üçüncü pul Yukarı Mısır'daki Qus'taki El Amri camisi duvarındaki eski bir duadan alınarak tasarlanmıştır (10).

Osmanlıya karşı ayaklanan Şerif Hüseyin için Arabistanlı Lawrence tarafından tasarlanan pullar

Lawrence ile birlikte hareket eden Şerif Hüseyin komutasındaki Araplar Temmuz 1917'de Akabe'yi ele geçirmiş ve Filistin Cephesini kuşatmaya başlamıştır (11).

Jersey tarafından çıkarılan pulda Akabe Savaşı'nda Arabistanlı Lawrence bugün Ürdün'ün güney kıyısında yer alan Akabe'de deveye binerken tasvir edilmektedir.

İngilizler Filistin'de bir yandan bağımsızlık vaadiyle Arapları kışkırtırken diğer yandan, bölgedeki Yahudi toplumunu yanlarına çekmeye çalışmıştır. Bu amaçla İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur Balfour tarihte Balfour Deklarasyonu olarak bilinen ve bölgede bağımsız bir Yahudi Devletin kurulmasına temel olan bildirisiyle Yahudi halkı için Filistin'de ulusal bir yurt kurulması sözünü vermiştir.

Balfour Deklarasyonu'nun 50. yılı vesilesiyle basılan pulda İsrail'in ilk Cumhurbaşkanı Charles Weizmann ve Deklarasyonu yayınlayan İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour resmedilmiş, Deklarasyonun 100. yılı anısına basılan pulda ise İsrail'in kurulmasını sağlayan Bağımsızlık Bildirgesi ve bununla bağlantılı Balfour Deklarasyonu'nun içeriği bir parşömen üzerinde tasvir

edilmiştir.

Osmanlı'nın kazandığı zaferlerin etkisiyle savaşın başlarında tarafsız kalan Yahudiler, kendilerine verilen bu söz karşılığında İngilizlerin yanında yer alarak casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlar, NILI (İsrail'in sonsuzluğu yalan olmayacaktır) adlı gizli örgüt Osmanlı Ordusunun faaliyetleri, asker sayısı, emir komuta zinciri, karargâh mevkileri, moral durumu vb. ile ilgili olarak İngilizlere savaşın gidişatını etkileyecek çok değerli istihbarat sağlamıştır.

İsrail Sarah Aaransohn Pulu- NILI Örgütünün kurucularından Aaron ve Sarah Aaronshon kardeşler, Osmanlı ordusu hakkında topladıkları askeri ve stratejik bilgiler ile İngilizlere büyük avantaj sağlamıştır. Kullandığı posta güvercinin Osmanlı askerlerinin eline geçmesiyle yakalanan ve arkadaşlarını ele vermemek için intihar eden Sarah 1948'de İsrail'in kurulmasıyla birlikte Türk hakimiyetine direnen ve bağımsız İsrail'in kurulmasını sağlayan kahramanlardan birisi olarak kabul edilmiştir. Hayfa'daki mezarı ziyaretçi akınına uğrayan Sarah Aaransohn için 1986'da İsrail tarafından pul basılmıştır.

NILI Örgütü için 2015 yılında İsrail tarafından basılan pul. Pulda NILI'nin kurucularının (Sarah Aaronson, Aaron Aaronson, Avshalom Feinberg ve Yosef Lishansky) yanı sıra toplanan istihbarat bilgilerinin Menagem adlı tekne ile İngilizlere aktarılması (12) tasvir edilmektedir.

Diğer yandan, istihbarat faaliyetlerinin yanı sıra gönüllülerden oluşan bir Yahudi Birliği İngilizlerle beraber savaşmıştır. General Allenby'nin komutasında Osmanlılara karşı savaşan Yahudi Birliği, bugün İsrail ordusunun temeli kabul edilmektedir (13). İngilizlerle birlikte savaşan Yahudiler arasında İstanbul Hukuk Fakültesinde okuyan (14) daha sonra İsrail'in ilk Başbakanı David Ben Gurion, ikinci Cumhurbaşkanı Yitzhak Ben Zvi de mevcuttur.

Osmanlı'ya karşı savaşan Yahudi Birliğinin 70.yılı anısına basılan pulda İsrail süvarileri ile Birliğin amblemi görülmektedir.

Tüm bu gelişmeler esnasında Osmanlı tarafında Bağdat'ın geri alınması mı Filistin Cephesinin savunulması mı kararsızlığı yaşanırken, hazırlıklarını tamamlayan General Allenby, 31 Ekim 1917'de savunma hattının en sonundaki, garnizonu zayıf olan, 5.000 Türk askerinin savunduğu Birüssebi'ye ağırlıklı olarak Anzaklardan oluşan 40.000 kişilik bir kuvvetle sürpriz saldırı yaparak Birüssebi'yi kısa sürede ele geçirmiştir. Birüssebi'nin düşmesi Gazze'de aylardır süregelen mücadelelerden sonra İngilizlerin Güney Filistin'i kontrol etmelerini sağlamış ve Kudüs'ün kapılarını kendilerine açmıştır.

Avustralya ve İsrail, 2013 yılında Birüssebi Savaşı'nda önemli rol üstlenen süvarileri tasvir eden ortak pul çıkarmıştır. Diğer

yandan, 2017 yılında Savaşın 100. yıl dönümü anısına İsrail, Avustralya Başbakanları ve Yeni Zelanda Valisi'nin bir araya gelerek düzenledikleri görkemli tören Birüssebi'nin önemini göstermektedir.

Birüssebi'nin alınmasının ardından 1 Kasım'da Gazze'ye aynı yıl içerisinde üçüncü kez saldıran İngiliz Ordusunun taarruzu karşısında Osmanlı Ordusu 4 Kasım'da Gazze'den çekilmeye başlamış ve 7 Kasım 1917'de Gazze tamamıyla İngilizlere bırakmıştır. Türk komuta kademesi, İngilizlerin büyük çaptaki hazırlıklarını doğru okuyamamış, İngiliz saldırısı başladığında Bağdat'ı kurtarmak için Halep civarında hazırlanan ordu birliklerinin transferi daha tamamlanmamış ve Halep'te bulunan Osmanlı Ordularının Komutanı Falkenhayn Gazze kaybedildikten sonra ancak 5 Kasım'da Kudüs'e gelebilmiştir (15). İngilizlerin ilerleyişi bununla sınırlı kalmamış 16 Kasım'da Yafa'yı ele geçirmişler ve 21 Kasım'da Kudüs kuşatılmıştır.

1. Dünya Savaşında İngilizlerle birlikte savaşa katılan Avustralya tarafından çıkarılan ve Filistin Cephesinde savaşan Anzakları tasvir eden pul. İngiliz Ordusu bünyesinde yer alan Anzak ve Hint askerleri, özellikle süvari birlikleri Osmanlıya ciddi kayıplar verdimiş, savaşın İngilizler lehine sonuçlanmasında önemli rol oynamışlardır.

İsrail tarafından Filistin Cephesinde yer alan Hint Süvari Birliği'nin Hayfa'nın ele geçirilmesinde gösterdiği başarı nedeniyle çıkarılan pul.

Türk cephelerini çökerten İngiliz ordularının temelini büyük bölümü Müslüman olan Hintli birlikler oluşturmuştur. 1. Dünya Savaşı'nda Mezopotamya'da İngiliz Ordusu savaşan Hint askerleri için Hindistan tarafından 2019'da basılan pul.

Her ne kadar Kudüs kuşatması esnasında sert bir direniş gösterilse de 40 gün süren takip ve muharebeler sonunda 9 Aralık'ta, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde fethedilen ve 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan 3 dinin kutsal olarak kabul ettiği Kudüs İngilizlere teslim edilmiştir. General Allenby 11 Aralık 1917'de düzenlenen özel bir törenle yürüyerek kente girmiş, yaşanan büyük bozgun neticesinde Falkenhayn'ın görevine son verilmiş ve yerine Liman Von Sanders geçmiştir. (16).

Osmanlı askerlerinin, 3 dinin kutsal şehri Kudüs'ün çatışmalardan zarar görmemesi için boşalttıkları şehre General Allenby'nin 11 Aralık 1917'de "Babu'l-Halil" yani "Hazreti İbrahim Kapısı" olarak adlandırılan kapıdan girişinin 100. yıl dönümü anısına İsrail tarafından pul çıkarılmıştır.

İngilizlerin Kudüs'ü ele geçirmesinden önce zaferden emin olan Mısır Seferi Kuvveti (EEF) Ordu Posta Hizmetleri Müdürlüğü'nün, 1917 yılında yeni işgal edilen topraklarda kullanılması için bir dizi pul tasarlanması talebi üzerine İngilizce ve Arapça olarak basılan iki EEF pulu hemen Şubat 1918'de, 9 pul ise Haziran 1918'de olmak üzere 11 EEF pulu dolaşıma girmiştir. Bir zamanlar Osmanlı pullarının kullanıldığı Filistin, Kilikya, Suriye, Lübnan ve Transjordan (Bugünkü Ürdün)'da artık İngiliz hakimiyetinin göstergesi olan EEF pulları kullanılmaya başlanmıştır (17). 1920 yılından itibaren İngilizce ve Arapçaya İbranice de eklenerek EEF pulları üzerinde 3 farklı dil yer almıştır.

İngiliz işgali sonrasında 1918 yılında kullanıma sunulan ve Filistin, Kilikya, Suriye, Lübnan, Transjordan'da kullanılan EEF pulları

Kudüs'ün kaybedilmesiyle Filistin Cephesi çökmüş, Irak Cephesi de çökmüş ancak İngiltere'nin Osmanlı topraklarındaki ilerleyişi durmamıştır. General Allenby kuzeye doğru hareket edip Suriye'ye çekilen Osmanlı birliklerini burada da mağlup ederek Halep ve Şam'ın da İngiliz kontrolüne girmesini sağlamıştır. Yaşanan büyük hezimetten sonra Anadolu sınırlarına çekilen ve Orta Doğu'da yıllar boyunca hükmettiği tüm topraklarını kaybeden Osmanlı anayurdunu kaybetme tehlikesiyle yüz yüze gelmiştir. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti savaştan çekilmiştir. Filistin-Suriye Cephesinde yaşanan hezimet Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren gelişmelere zemin hazırlamış, ekonomik ve siyasi sonuçlarının yanında sadece 31 Ekim 1917 ile 8 Aralık 1917 Kudüs'ün düşüşüne kadar olan sürede Osmanlı Ordusu şehit, yaralı ve esir olmak üzere toplam 25 bin kayıp vermiştir.

Diğer yandan İngilizler, Osmanlıya karşı kışkırttıkları Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e Suriye'yi vaat etmelerine rağmen, savaşın sonunda, 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'nın gereği olarak Suriye Fransızların yönetimine geçmiştir. Suriye'yi de içine alan büyük bir Arap devleti kurmak hayaliyle kendisini Hicaz Kralı olarak ilan eden Şerif Hüseyin'in oğullarından Abdullah'a teselli olarak Ürdün'ün, Faysal'a ise Irak'ın yönetimi verilmiştir. Osmanlıya karşı bağımsızlıklarını elde etmek için ayaklanan Araplar, işgalci olarak addettikleri Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminden kurtulmalarına rağmen yine de istediklerini elde edememiş, I. Dünya Savaşı'nın ardından, Milletler Cemiyeti'nin 25 Nisan 1920'de alınan kararı ile kendilerini bağımsızlık vaadiyle kandıran Fransa ve İngiltere'nin manda yönetimi altında bulmuştur (18). Arapların bağımsız devletler kurmak için 30 ila 40 yıl daha beklemleri gerekmiştir.

3 Mart 1924'te Türkiye'de Halifelüğünün kaldırılmasından iki gün sonra kendisini halife olarak ilan eden Hüseyin, bu iddiayı kabul etmeyen Suudlar ile yaptığı savaşta mağlup olmuş ve Hicaz Krallığı altındaki Arap Yarımadasını kaybetmiştir. Günümüzde sadece Şerif Hüseyin'in oğlu Kral Abdullah soyundan gelenler Ürdün'ün yönetimine hakim olup, Ürdün çıkardığı pullar ile Şerif Hüseyin ve Arap İsyanını anmaktadır.

Ürdün tarafından "Arap İsyanının 70. ve 100. yıl dönümü vesilesiyle basılan serilerde Osmanlıya karşı Şerif Hüseyin liderliğinde ayaklanan Araplar ve Osmanlıya karşı savaşlar konu alınmıştır. 1986'da basılan ve Şerif Hüseyin'in resminin ve yaptığı çağrı metninin yer aldığı blokta özetle Osmanlı'nın Arap uyanışının ruhunu ve buna inanmış insanları kurşunlarıyla öldürmeye ant içtiği ve kana susamış Osmanlıyla bağlar kesilmedikçe bağımsızlığın mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

Diğer yandan, Balfour Deklarasyonu ile bölgede bir Yahudi Devleti'nin kurulması vaadi ve bu vaat çerçevesinde Yahudilerin Osmanlıya karşı İngilizlerin yanında yer almaları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, 1948 yılında İsrail'in bağımsız bir devlet olarak ilan edilmesi ile neticelenmiştir. İsrail devletinin kurulması, Araplarla Yahudiler arasında modern çağın en uzun kavgasının, günümüze kadar devam eden savaşların yaşanmasına neden olmuştur.

Son olarak, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Orta Doğu'dan Avrupa Kıtasına kadar olan bölgede bağımsız olarak kurulan tek devletin Türkiye Cumhuriyeti olduğunu belirtelim.

Kaynaklar

- (1) *Gazze'yi Nasıl Kaybettik? Dr.Cemal KEMAL, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 55, Güz 2014, s. 125-176*
- (2) *Figen ATABEY, Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesi'ne İlişkin Belgeler Işığında Genel Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*
- (3) *İsmet ÜZEN, İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H.H. Allenby'nin Kudüs'e Törenle Girişi'', Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2, Sayfa: 329-344, Elazığ-2009.*
- (4) *Ottoman and Turkish post stamps cross-reference catalogue, Erişim Tarihi: 12.12.2020, https://www.yanstan.com/ottoman/17/917.htm*
- (5) *Şikago Koleksiyon Derneği, Erişim Tarihi: 07.12.2020, https://www.collectorsclubchicago.org/wp-content/uploads/2019/06/ottoman-empire-2012.pdf*
- (6) *David Lloyd George, War Memoirs of David Lloyd George, Vol. II, Odhams Press Limited, London 1938.*

- (7) Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, IV, 1914-1918, C.III, Ks., TTK Yayını, Ankara, 1967.*
- (8) Figen Atabey, *Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesi'ne İlişkin Belgeler Işığında Genel Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,*
- (9) *Rare and Antiquarian Books, Erişim Tarihi: 02.12.2020, <http://www.booktryst.com/2010/10/lawrence-of-arabia-postage-stamp.html>*
- (10) *Arab and Islamic Culture and Connections, Erişim Tarihi: 02.12.2020 <https://archive.aramcoworld.com/issue/197905/stamps.and.the.history.of.the.hijaz.htm>*
- (11) Sami Ağaoğlu, *Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze Muharebeleri / The Battles of Gaza in World War I, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi Vol. 6, No. 2, March 2017*
- (12) *Israel's Good Name, Erişim Tarihi: 15.12.2020, <https://israelsgoodname.blog/2015/03/01/zichron-yaakov/>*
- (13) *Çanakkale Muhabereleri, Erişim Tarihi: 12.12.2020, <https://canakkalemuharebeleri1915.com/genel/muharebe-alani-yer-isimleri/ariburnu/137-konuk-yazarlar/405-siyon-katir-birligi-canakkale-savasi-ve-israil-in-kurulusunda-oynadiklari-rol>*
- (14) *Israel Ministry of Foreign Affairs, Erişim Tarihi: 12.12.2020, https://mfa.gov.il/MFA/AboutTheMinistry/Events/Pages/Israeli_consulate_commemorates_Ben-Gurions_years_in_Istanbul_08-Nov-2007.aspx?*
- (15) Figen Atabey, a.g.e.
- (16) Sami Ağaoğlu, a.g.e.
- (17) *Isratheme, The English Bulletin of Ayelet Thematic Association of Israel, No 12-13, Aralık 1993.*
- (18) *1799'dan günümüze Filistin tarihi ve Orta Doğu sorunu, Erişim Tarihi: 015.12.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837>*

Dr. Murat İbrahim Çelebi, 1968'de Tokat'ta doğdu. Ankara Filateli Derneği Başkanı ve Türkiye Filateli Akademisi Direktörüdür. Hâlen kamu görevlisi olarak çalışmaktadır. Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet dönemine kadar yaşanan savaşlar başta olmak üzere yurt dışında Türkiye ile ilgili çıkan pullar, tablo pulları ve Çanakkale Savaşına katılan gemi kartpostalları üzerine koleksiyonları mevcuttur. İletişim: muratcnet@yahoo.com